

- ★ KERİM SERDAR: Kemal Tahir demek istiyor ki,
- ★ SAMET AĞAOĞLU: Aşınâ yüzler.
- ★ OĞUZ AHMET BARKIN: Örs değil, çekiç olmak.
- ★ EMİN BAYRAKDAROĞLU: Türkçe

kitaplar ve sanatlar

ROMAN

Kemal Tahir demek istiyor ki...

Tabancasını yastığının altına sokarken sordu: «— Mustafa Kemal'i öldürecek miydin? Hali Paşa elini tutmasaydı?» Soruyu sorduğu anda pişman olmuştu. Soluğunu keserek «Karşılık vermese... beni terslese» diye geçirdi içinden. Cevap tek kelimelikti: «Evet!».

«YORGUN SAVAŞCI» — Yazan: Kemal Tahir. (Roman). 480 sayfa, 10 TL. — Remzi Kitabevi, İstanbul - 1965.

«— AKLINDA mı Patriyot?... Bu Mustafa Kemal.. Bir gece... Kazaya uğrayacaktı az kalsın!
«— Evet!
«— Son seniyede kıyamadık. Hattâ...
«— Elini cebine atıp duvara sırtını dayadı da, 'Ne istiyorsunuz?' diye sordu.

«— Bileğini tuttum bunun doktor.. 'Sen misin Kemal bey?' dedim. 'Evcini' dedi. 'Başkasına benzettik' dedim. 'Olur böyle yanıklılaş. gece karanlığında...' diye güldü, savdım Patriyotu, gittik içtik! İyi komutandır! Kıyıdır, tuktikte olsun, stratejide olsun taarruzdan yanadır!

«— Neden vurmak istemiştiniz?
«— Enver paşayla anlaşamadı baştan beri... 'Orduyu siyasetten çekin' diye tutturdu. Sonki kıyasına dönse de ordu siyasetin içinde değilmiş gibi...

«— Cemil bu söze çok şaşıtı:
«— Kışlalarına çekilen ordu, yine siyasette mi sayılı?

«— Kışlalarını çekilmesi kimin işine yarıyorsa ondan yana olunmaz mı Cehennem? Hele partilerin halk içine iyice yayılıp kökleşerek güçlenmediği memleketlerde...

«— Silâhli kuvvetlerin politika yapması doğru mu?

«— Memleket yararınaysa neden doğru olmasın. Tersine, yapmaması felâket olur, sırası gelince...»

Çok yıldızlı senaryo

Kemal Tahir'in gazetelerde «TÜRK ORDUSU'nun Türk toplumundaki gerçek yeri ile Türk subaylarının kişisel insan dramını bütün derinliği ve genişliği ile anlatan üç gerçekçi roman» diye takdim edilen eserinde düşünceleri filozof kahraman rolündeki Doktor Münür dile getiriyor. «Yorgun Savaşçı» mevzu olarak 1919 Türkiye'sini işleyen bir roman. Yazarın, yakın tarihimizin mevcut vesikalarından ve yaşayan şahitlerinden ciddi surette faydalandığı görülüyor. Ama başta gelen endişesi, hayli teferruat ile içine daldığı Tarih değil. Hattâ roman yazarlığı da değil, denebilir.

«Yorgun Savaşçı» bir bakıma, içinde pek çok büyük yıldızın rol aldığı bir film senaryosuna benziyor. Buna rağmen

baş rol, eseri biraz romanlaştırmak için olacak, «Cehennem Yüzbaşı Cemil» adlı bir topçu subayına verilmiş. Gerçek kahramanlar çizilen tabloda yer yer ve zaman zaman beşirip kaybolan gölgeler hâlinde kullanılmış. Mustafa Kemal'le bir karanlık sokakta, ya da bir telgraf

hattının öbür ucunda buluşuyorsunuz. Enver Paşa Sarıkamış'ın karlı gecesinde, kaputlu muydu kaputsuz mu belirsiz bir gölgedir. Rauf bey bir çiftliğin 30 bin altın saklanan gizli kasasını, milli mücadelenin emrine vermek üzere açan adam... Çerkes Ethem'le bir çınarın altında hasır iskemlelere oturup, Akhisarlı Gâvur Efe'nin ağacın dallarından birinde ipe çekilişini seyrediyorsunuz...

Çöken imparatorluğun enkazı altında ezilmiş Anadolu'dan başarılı portreler çiziliyor. Hocalar, kaymakamlar, ağalar, ordu mensupları paşasından nefrine kadar... ve ittihatçı - itilâfçı kavgası... ve cesaretini, hattâ haysiyetini tüketmiş Anadolu insanı...

Ve Tarih

romanlaşıyor

Bu noktada tarihi tafsilâttan, belli şartlar altındaki bir topluluğun psikolojisine, oradan tek tek insanların hâleti ruhiyesine geçiyorsunuz. Ve Tarih bu sâyede romanlaşıyor.

Ne var ki Kemal Tahir'in ilk endişesi ne tarihtir, ne de edebiyat. Öyleyse nedir? Yazar, yakın tarihte bugünü düşünüyor. Roman yazarlığı ile tarih arayıcılığı içine sindirilmiş bir düşüncenin, bir tavrın sahibidir. Hükmünü açıkça ortaya koymaktan sakınarak, okuyucusuna birlikte düşünmeyi teklif ediyor. İstiyor ki okuyucunun zihninde bugüne kadar alışmadığı bazı sorular belirsin, Anadolu kurtuluş hareketinin şartları, sebepleri ve mahiyeti yeniden düşünölsün; zira Kemal Tahir, 1965 Türkiye'sinde meselelerin yanlış

değerlendirilmesine, mektep kitaplarına giren ve klâsikleşen bir yakın tarih anlayışının sebep olduğu kanaatinde. Belli ki ona göre, milli kurtuluş hareketinin şartları da, sebepleri de iyi anlaşılmalıdır. Yeni bir izaha, tâ oradan başlamak lâzım.

Kemal Tahir, şimdilik bazı ipuçları veriyor. Eserinin kahramanları kadar, gazete ilânları yoluyla ayrıca belirtmeğe lüzum gördüğü okuyucu talebi de dikkate şayan. «Yorgun Savaşçı» adından muhtevasına, ilânlarından tekliflerine kadar Ordu mensubu okuyuculara yönelmiş bir eser...

Bu niyetini ve niteliğini belirttiikten sonra, eseri romanlaşma gayretinden tecrit ederek, kısaca gözden geçirmek mümkün. Zira söylenmek istenenler 480 sayfanın içine kâh cümleler, kâh konuşmalar, kâh pasajlar hâlinde serpiştirilmiştir. Bir demet hâlinde toplanıp küçük bir vazoya konulması güç değil...

Mustafa Kemal'ler

Rauf beyler, ve İngilizler

İşte Doktor Münür, Enver paşanın amcası meşhur Halil paşaya Anadolu'da yeni bir devlet kurmanın hangi şartta bağlı olduğunu anlatıyor:

«— (Anadolu'yu) Parçalamaları bir tek şarta bağlı bence paşam!.. İngilizler, bolşeviklerle batı arasına sokmak istedikleri tampon çevreyi Kafkasya'da kurabilirlerse, bunu bolşeviklere geçici de olsa kabul ettirebilirlerse, belki Anadolu da parçalanır, bölüşülür! Yok bolşevikler böyle bir durumu, geçici olarak bile kabullenmezlerse, Türkçesi direnecek gücü bulurlarsa, o zaman bolşevikle batı dünyası arasında tampon muntika Anadolu'ya kayar. Şartlar ne kadar ağır olursa olsun, biz bir Türk devleti çıkarabiliriz bu kıymetten...»

Petrolde yabancı sermaye münakaşalarıyla çalkanan 1965 Türkiye'sinde şu satırların ilgiyle okunacağını Kemal Tahir biliyor. Ve romanının kahramanlarından Halil paşayı şöyle söylüyor:

«Biz (İttihatçı iktidar olarak) umut olmasa da vuruşmayı seçtik. Almanya'nın Anadolu'ya yerleşmesini istemeyen İngiliz biraz arkaladı bizi... Hürriyeti bu yüzden o kadar kolay ele geçirdiğimizi arlayamadık. Kendi gücümüzle kurtardığımızı sandık Anayasayı... Sonra Alman politikası dönünce gök tepemize yıkıldı. Gerisi bir kaygan yokuşta, uçuruma doğru yuvarlanmaktan başka bir değil... (...). İmparatorluğa yeni bir dayanak lâzımdı. 'Almanlar tam bu sırada Turancılık masalını dayadılar' diyeceksin. Evet, biz de bu masala, denize düşenin usturaya sarıldığı gibi sarıldık.»

1919 İstanbulunda

ufuk karanlıktır

1919 İstanbul'unda ufuk karanlıktır. Ama gökte mavı bir köşe görmekte direnen eski ittihatçılar da var. Patriyot bunlardan biri. Doktorun karamsarlığına sinirleniyor:

«— Biz toparlandık doktor bey.. Bundan sonrası kolay ki çocuk oyuncuğu... Kâzım Karabekir'in XV inci Kolordu Komutanlığıyla Erzurum'a gitmesi ne demek? Mustafa Kemal de ordu müfettişi olup atladı mı Anadolu'ya.. Enver paşayla buluştu mu...»

«— Hem de Enver paşayla...
«— Ne sandın? Bu sıra, çekişme sırası değil... Birleşecekler ister istemez...»

«— İngilizler Mustafa Kemal'i En-

KEMAL TAHİR

«Yakın tarihte bugünü düşünüyor...»

Fakat, hikâyeleriyle kendi kişiliğini birleştirence, bir roman çıkarıyor ortaya

Bitirirken

SİMDİ ölümünden bir kaç yıl önceki görünüşüyle canlanıyor hafızamızda. Geniş, beyaz yüzünde açılmış iri, biraz patlak yeşil gözleri, bir kaç tutam anılma düşümlerle taşınmış, hafif yalpalı yürüyüşüyle savaştan yeni gelmiş bir vikinge benziyor. Yorgun bir adam. Sesi de öyle. Kısık, nefes nefese. Yüz çizgileri, bakışları yaşına uyuyor. Daha ihtiyar bunlar. Ama dudaklarda çocuk gülümsemeler, çocuk kahkahalar.

Bir derginin yapraklarında karşılaştık ilk defa. Sonra bir arkadaşım bahsetti ondan. Bir başka arkadaş da günün birinde bizi tanıştırdı. Birbirimize kâh çok yakın olduk, kâh uzaklaştık, her zaman da dost kaldık. Ben onu hep sevdim, o beni bazen sevdi, bazen sevmedi. Zaten hayatta sürekli sevgisi sadece tabiata, çocuklara, annesine karşıydı. Sürekli korkuyu da yalnız annesinden duydu. Kalan herkes ve herşey akınlı bir nehrin birbirini kovalayan dalgalarından ibaretti onun için.

«Âvâre» kelimesinin karşılığı yok yeni dilimizde. Serserilik değil, başboşluk, emelsizlik değil. Belki varlığını ancak sezdiği güzellikleri arayan, bulamadığı için hüznünü, yine bulamadığı, ya da sadece bulmak ümidiyle yaşadığı için bahçıvar bir adamın ruh hâli. Bu arayış bulamama vehmi arasında gözüne çarpanlarla ses, resim, söz, eserleri verebilirse bu adam âvâreliğin kutsal yaratıcı tepesine çıkmış olur. Benim bu arkadaşım da bu tepeye yönelmiş bir âvârediydi. Kendi kendine soruyordu sık sık, «Neden böyleyim?». Ruhunun derinliklerinden gelen bir fısıltı cevap oluyordu: «Bu sırrı üstünde doğduğum toprakların efşânelerine karışmış atalarının şarkılarında bulursun belki!».

Ne bu efşâneleri araştırmaya, ne bu şarkıları öğrenmeye niyeti vardı.

HİKÂYEYE hemen hemen aynı zamanda başladık. Ben Ankara'daydım, o İstanbul'da. Ankara bir büyük şantiyeydi. Kıpırcı, çorak, manzarasız ve asik yüzlü. İnsanları birbirine benziyor, konuşmaları da öyle. Ciddi, şaka, ya iş, ya politika. İstanbul'da kaba olduğu kadar ince, zâlim olduğu kadar boyun bükük bir tarifle çevresini sarmış onaltı çeyit rüzgârın herbrinden ayrı renk, ayrı koku, ayrı mânâ alan bir tabiat kucaklaşıyordu. İnsan-

ları, bu tarihin, bu tabiatın ortak çocuklarıydı. Hikâyelerimiz de yaşadığımız şehirlere göre gelişti biraz. Onlara göre çizildi. Ben Ankara'da vehimli, telaşlı, canı sıkılan insandan kendimi kurtarıyorum, sadece bu insanın çevresinde kör kuyular kazıp duruyordum. Her gün de daha az yazarak. O İstanbul'da tahtaları karamış evlerin sıralandığı dar, kaldırımları delik deşik, karanlık sokaklarından geniş, ışıklı, kalabalık büyük caddelelerine, ölümlerle dirilerin ince, uzun, siyah seriveler altında kucağa kucağa oturduğu mezarlıklarından, içinde her biri ayrı bir efsânenin yaratıcısı insanların yattığı türbelerine, gece kondularla vitlâlardan aynı sıklıkla fırlayan genç kız ve erkeklerin kolkola, gözgeze dolaştığı kıyılarında kadar her köşesinde heyecandan heyecana atlıyordu. Canlı, cansız her gördüğü onun için hikâye konusu. Taştan insana her varlık yalnız dünyada beraber olma kaderinin mâcerasının bir iz, bir ses. Suda ışıklanan kandiller gibi dizilmiş oltalar arasında bir süre sonra başına gelecekten habersiz süzülen sinagrit, soğuk kiş günleri solgun çocuk yüzlerini sıcaklığıyla penpeleştiren kalorifer, arkadaşları, annesi, hepsi bu kaderin, bu mâceranın birer halkası. Gözüne çarpanlar çoğaldıkça hikâyeler yavaş yavaş ancak ânların empresyonist resimlerinden ibaret kalmaya başlıyor.

Düşünüyorum şimdi, son yarım yüz yıldan devletin, şuradan buradan, arkadaşları dışında her hangi bir yerden maddî bir yana dursun, en ufak manevî yardım görmeyen onun eriştiği yaratıcılığa varabilmiş kaç isim var sanat alanında? Dillere destan olduğun günlerde de cebinde annesinin verdikleri bulunmasaydı neyle yaşardı acaba? Fakat parayı sevmiyor, eline geçince nefes nefese tüketiyor, bitirince rahatlıyordu.

Evet parayı sevmiyordu. Ama burada da aklıyla ruhu garip gelişmelere uğruyor, aklı onu sonsuz enginliğe sahip ruhuyla bağdaşamayacak darlıkta hasilliğe sürüklüyordu. Bahşış vermek işkenceydi onun için. Sabah karar verdiğinden bir santim fazlasını harcama olmak daha büyük işkence.

Aklıyla ruhunun bu çatışmasından doğan sonuçlar var:

Parayı sevmediği için anasının verdikleriyle

yetinerek babadan kalanın damlasına dokunmadı. Hasilığıyla aklının bir fantazisinden ibaret kaldı yalnız.

Okumaması babasının büyük derdi oldu. Başka bir kuyuya da beraber belirdi. Oğlu kendinden sonra bırakacağı malları ve işi yürütmeye hevesli gözüküyor. O halde bu gezmeden, kitaptan, yazıdan başını kaldırmayan genci ticaret hâyhu-yuna zorla itmeli. Hikâyecinin ismi böylece Balık Pazarında küçük bir büronun tabelâsına komisyoncu... olarak yazıldı. Baba için hazin deneme, oğlu için bir perdelik komediya.

Büro sabahtan akşama ticaretten başka her konuda bol bol gevezelik eden arkadaşların buluşma yeri. Müşteriler geliyor, şunu, bunu istiyorlardı. Bunlarla mı uğraşacak? Hepsini rakip komşulara yollayarak bir dakikalığına kestiği sohbete yine dahyor. Akşamları da kepenk erkenden iniyor, bir solukta Beyoğlu.

Bir kaç ay geçmeden ismi tabelâdan silindi, perde, bazı iş organları hasta, sinirler yorgun, kapandı.

Hikâyeyi her zaman yazı sanatının geçekondusu saydım. Belki yanlış, ama bugün de aynı inançtayım. Bu sanatın asıl konusu şiir ve roman. Yazı sanatının büyüklük ve derinliğe ancak şiir, romanla varıyor. Sanatkar olarak sadece hikâyeleriyle geniş tanınmışlığa, unutulmazlığa erişmiş olanların azlığı da bundan. Hele küçük hikâye bütününe geçekonu. Bunda büyük isim dünyada çok gibî. Fakat hikâyelerini ruh yapılarıyla hayat mâceralarının avnâsı yapabilecek çağlarından öteye aşamk yolunu bulabiliyorlar. Benim bu arkadaşım da ruhunun mayasını, yaşama mâcerasının anlamlarını hikâyelerine aksettirenlerden biri. Kendi kendisiyle gelişme hâlindeydi. Durmadı. Bir gün şık, temiz, düzgündü. Bir gün perişan, kirli, dağınık. Bir gün yalnız kişi diyordu, onun dışında değer, kuvvet yok. Akşama, topluma, işte tek varlık, diye haykıyordu. Kâh kalabalıklardan ayrıyordu. Kâh bir başına yahtalara kalmak için denizler ortasını da bir adanın tepelerine kaçıyordu. Avrupa'ya okumağa gitti, bir kaç yıl hiçbir şey yapmadan. Arkadaşlarından sık sık uzaklaşıyor, nerede olduğunu bildirmeden yaşadı. Neredesin, ne yapıyorsun diyenlere «Ahmedin plâğı oldum.» cevabını ver-

iyordu. Bazı plâklar vardı bir zamanlar. İğne bitiş yerinden, en dar yuvarlaktan konulur, genişliğe doğru yürürdü. Arkadaşları arasında Ahmet isminde birinin böyle bir plâğı varmış, gülerek dinlerlermiş. Portresini çizdiğim sanatkar da kendini bu plâğa benzetiyordu. Bu benzetiş gerçeğe de uyuyor, sevgilerinden hikâyelerine kadar. Büyük yapıydı roman. Buna tâkati yoktu. Hikâye de bir nefesten ibaret onun için. Fakat hikâyeleriyle kendi kişiliğini birleştirence bir roman çıkarıyor ortaya. Çelişmelerin bir adamın hayatı. Bu çelişmelerin en esrarlısı maddî yaşamının çeşitli bağlarıyla ruhun sonsuz ilişkileri arasındaydı. Dünyada pek az sanatçı kendisini bir yandan bu kadar bağı, bir yandan bu hafiflikte serzetmiş.

Düşündüm bir saniye, «Serazat» yerine ne demeliyim? Başboş. Hayır, bu arkadaşım başboş değildi. Anası tepesinde dimdik duruyordu. Çevresine karşı ilgisiz mi? Bu da hiç değil. Dört yanını kendine özel görüşlerle onun kadar kavrayan pek az edebiyatçı var aramızda.

Serazattı! Hiçbir kural tanımadan dilediği gibi yazıyor, dilini bazen anlatmak istediklerini belirtmeyecek derecede bozuyordu. Roman yazmağa hevesleniyordu. arasıra. Bir yapığında öldürdüğü kahramanını ondan sonra gelen yapığında yaşatarak. Bu dalgınlığı sadece güldürüyordu onu.

Serazattı! Yaşadığı adanın balıkçıları ta ölüncüye kadar onun tanınmış bir hikâyeci olduğunu bilemediler. Kahvelerinde görmüşlerdi. Deniz ve balık hikâyelerini dinliyor, kâh gülüyor, kâh bir kaç kelimeyle konuşuyordu. Ölen bu adalının cenazesinde bulunmak için toplanmış kalabalığı görünce söylenenleri işitince biraz şaşırarak «bir büyük insan olduğunu» farketmişlerdi.

Yarım bırakacağım bu portreyi. Sahibinin hayatı ve eseri gibi. Devrinin büyük hikâyecisi demek onu anlatamıyor. Neden büyük diye sorunca alınan cevap kandıracı değil. Fakat bu niteliğe ondan daha çok yaklaşılan da yok. Tepeye en yakın noktada. Yaşasaydı varır mıydı? Kimbilir. Ama hiçbir kuşkunun örtmeyeceği gerçek şu:

Yaşadığını çevresindeki halkalara, kendinden çok ötedeki kuşaklara kadar duyuran adamdı.

BİR şair, bir hikâyeci ve bir çok siyaset adamı. Hepsini yaş farkları bir yana hayat mâcerasını, beraber yaşadıkları, sesleri, girinti çıkıntıları var. Fakat onları aynı galeriyeye sıralamak kolaylığını bize veren ortak nitelikleri de yok değil. Bir ke hepsini bir devrin, Cumhuriyetten bu yana dökülen yılların insanı. Ayrılıkları, beraberlikleri bu köşebaşında birleşiyor. Sonra yine hepsi yarım kalmış. Özel hayatlarında olduğu kadar cemiyet ve toplum hayatında, mutlulukta, betbahlıktta. Allahın verdiği kabiliyetleri işlemeğe ne sabırları, ne heyecanları yetmiş. Tereddüt kabul etmeyen vatandaşlarının ötesinde dört yanı belli fikirlerin, idealerin adamı az aralarında. Kendilerine akıl ve düşünceden çok hislerle, sezilerle yön çiziyorlar.

O halde bütün bu yüzleri neden bir devrin sembolleri saymalıyım? Şu karmakarışık portrelerin dışında kalanlar da onlar gibi dır biraz.

Osmanlı İmparatorluğu gelenekleri, devlet ve toplum üzerinde kavramları, bunlara göre müesseseleriyle yıkıldığı gün kadar anonim bir aklın idaresindeydi. Bu aklın bütün kıvrımları Saray ve Bâbüalide buluyorlardı. Şairleri, devlet adamları, profesörleri, sanatçıları toplumdaki yerlerini Saray ve Bâbüalinin manevî protokoluna göre almışlardı. Bu protokolla sırtlarını geçirilmiş çubbelerin birteviye koyru menzâğı ve karakter farklarını, eksikliklerini, kusurlarını örtüyor, onlara derli toplu bir görünüş veriyordu.

Millî Mücadele ve inkilâplar İmparatorluğu müesseseleriyle birlikte yıktı. Kişiler içinde olduklarından başka görüldükleri manevî protokolun yıkıntıları ortasında asıl ölçüleri, biçimleriyle, biraz da birbirlerine yabancı olarak kaldılar. Cumhuriyet müesseselerinin kurulması, yeni manevî protokollere belirmesi zor ve ağır oluyor. Tek başlarına kalmış insanlar da kendilerine kişiliklerini dayatabilecekleri destekler arıyorlar. Bu destekler devletin maddî kuvvetlerini iradelerine bağlayanlar. Bir, iki, üç adam. Kalanlar şairinden profesörüne, politikacısına kadar bu bir, iki, üç adama benzemeğe çalışıyor. Bazısı kaşını, bakışını, bir kısmı sesini, yürüyüşünü, bir kaçî hiddetini, şiddetini, üç beşi de şefkatini, sevgisini.

Kim bu bir, iki, üç adam? İsimleri önemli değil. Sadece kudret sahipleri, işte o kadar. Devrin bütün öteki tanınmışları, büyüklü, küçüklü, bilerek, bilimerek onların taklitçileri. Ölçülerini onlardan alarak kendilerine uydurmağa koyuluyorlar. Ya boyları, enleri, ya kolları, bacakları eksik kalıyor. Sonunda da biraz empresyonist görme niteliği olan bir göz fırçasını rahat rahat kullanıyor üzerlerinde.

Bu portreler yalnız benim âşınâlarım sayılmaz demek. Bakmasını bilen herkesin, hattâ Cumhuriyetten bu yana yaşayanların âşınâları. Bu bakımdan onlara «Aşınâ Gölgeler» de diyebilirdim. Ben bu gölgelerden ancak yirmisinin resmini çizdim. Başkaları aralarından benim de bulduğum bir yığın insanı kendi başarıları nisbetinde fırçasının veya kalenin önüne getirebilir elbet.

«... Birleşsin diye mi yolluyorlar seni?»

Hallil paşa ilâve ediyor:

«... Bana kalırsa Mustafa Kemal İngilizleri mandırdı, Emver'in yolunu keseceğini... Yunan İsmir'denken Mustafa Kemal'in Samsun'da işi ne? İngilizler üçte güvenen eseler Karabekir'i Erzurum'a yollatmazlardı. Bir şeyler dönüyor! Rauf durduğu yerde Bahriye Nazırlığından çekilmez. Bugünlerde neden Anadolu'ya gidecekmiz... Eskiden beri İngilizler güvenir bizim Rauf'a...»

«Ne demek sosyalist?»

Ve Doktor Münür soruyor:
«Yunan İsmir'e girmiş Paşa! «Dün gece 'Yolu yok muydu, bu savaşta girmemenin?' diye sormuştum. Paşa ancak kem küm etmişti. Ne buyurulur, bu yeni duruma acaba?»

«Yolu yoktu doktor!...
«Vardı paşa emmi!
«Nerde?
«Abdülhamid'de...
«İndirmekte evç mu işledik?
«Galiba...
«Anladım! 'Hürriyeti almak da evç' diyeceksin ne deyse!
«Hayır! 'Kim istediydi, bizden bu hürriyeti?' diyeceğim!
«Kim mi istedi?
«Millet diyeceksiniz ister istemez!»

«Evet!
«Bu evet biraz yavaş çıktı paşa emmi! Biz bir avuç asker - memur takımıydık. Koca imparatorluğa yaygın, gizli - açık hiçbir politika örtüğü yokken, milletin hürriyet istediğini nereden anladık?»
Subaylar aralarında tek mevzu konuşuyorlar. Nereye gidildiği!.. Teğmen Faruk, Cehennem Yüzbaşıya anlatıyor:
«Önemli fakular da doğdu, Silâh ve Selâmeti Umumiye Fırkası, Osmanlı Mesai Fırkası Türkiye Sosyalist Fırkası...
«Ne demek Sosyalist?..
«Vallaha asımı ben de bilmiyorum. Sosyalist, diyorlar... İşçilerle uğraşmış bunlar aslında...
«Bolşevik mi?
«Yok... 'Biz bolşevik değiliz' diyorlar.»

«Maymuncuk»

kelime

Belki de «maymuncuk» kelime bu. Cehennem Yüzbaşı biraz daha üzerinde dursa, Kemal Tahir'in işini kolaylaştırmış, 1919'ta daha rahatça anlatmasını sağlamış olacak. Ama durmuyor üzerinde...
Ve Hallil paşa Doktor Münür'e hak veriyor:
«...İktidara geçinceye kadar 'Kadroyu diye bir şeyin gerekliliğinden değil,

dünyada var olduğundan bile habermiz yoktu bizim. Anayasa gereği getirilirse, bütün Osmanlılar memleketin kalkınması için elele verecekler, her şey birden düşecek sanmıştık. (...) Kadronun gerekli olduğuna kısa zamanda inandık ama yetiştirmeğe vakit bulamadık. Ben bu kadro meselesinde de çok düşündüm doktor! İnkilâpların ilk kadroları, inkilâptan çok önce hazırlanıyor. Biz bunu yapamadık.»
Doktor Münürü kadro fikrini, ordunun eğitimi mevzuundaki görüşleriyle tamamlıyor:
«Biz, bu avuç taburlarını, kendimiz, hürriyeti koruyacak şekilde eğitmedik. (...) Hürriyetten sonra da bunlara yeni ödevleri hakkında hiçbir şey öğretilmek zorunluğunu duymadık. (...) Daha beteri nedir bilir misin? Hürriyeti aldıktan sonra İdareyi Abdülhamid'in adamlarına bırakmak... Bütün bunlar ilerlik iştemediğimizin, ilerlikten korktuğumuzun, ya da hiç ileri görüşümüzlü olmadığımızın işaretleri...»

«Bu toprakta özel

mülkiyet olamaz.»

Evet, Kemal Tahir yakın geçmişimizde bugünü düşünüyor. O kadar ki, bazen ele aldığı tarih diliminde hiç aktif olmayan meseleleri bile zorladıgı oluyor. Bunlardan biri «Toprak mülkiyeti»... Bunu, romanın post-parolu Doktor da değil, Irak'ta rastla-

dığını söylediği bir alman meslekdaşı söylüyor. Önce Doktor Münür'ü dinleyelim:

«... Osmanlı'nın temel düzeninde varlığın tek ellerde birikimi yasaktır. Osmanlı'nın tarih içinde üstüne aldığı ödev hence, toprağı sahipsiz kılarak çağın derebeylik düzenini küçük işletmelere bölmek, bu küçük işletmelerin zamanla belli ellerde toplanmasını şiddetle önlemek...»

Alman doktor Karlos'a göre ise Anadolu'nunki pek «cenanbot» bir topraktır. «Bu özellikteki topraklarda, Batıda olduğu gibi, özel mülkiyet gelip yergo-mez, zenginlikle sayılı ellerde toplanamaz. Stado batı anladınma FEODALİTE'nin bulunmaması bundandır. Çünkü ne kadar güçlü olursa olsun, hiçbir FEODAL, böyle topraklarda serfieri doyurup kendisini zengin edecek tarımı, yalnız kendi gücüyle sürdüremez! Türkçesi, toprakları tarımda tutmak için gerekli bayındırlık işlerini sizde ancak devlet yapabilir. İstisna bu sebepten, sizin topraklar hakkı olarak devletin mülkiyetindedir. Yine bu sebepten batıda devlet, sırasında bir emfinin öteki sınıfı ezme için kullandığı araç hâline geldiği halde, sizin devlet, ana ödeviyile toplumu İHYA EDİCİ'dir. (...) Batıda, ilk çağların kölelik sisteminden bu yana özel mülkiyet kutsal olduğu halde, sizin beş bin yıllık toplum tarihinizde devletten başka kutsal hiçbir şey yoktur. (...) Tevânelerini, baruthane-

lerini, dökümanlerini, madenlerini işleyen, tarım topraklarının mülkiyetini elinde tutan, bayındırlık işlerini, yol bekelerini, postayı, kerhanasaylar sistemini, okulları, üniversiteleri, merkezden idare edilen bütün imparatorluğa yaygın yaygınla örgütlerini, loncalarını, hattâ dim bile devletleştirip devletçilikle bütün tekele alan, iş ticaretini, diy ticareti arabıkız denetleyen, pazarda fiyatları belli bir çizgide tutan... (Devlet) bütün bu işleri başarabilmek, kıssacası toplumun var olabildiğini savunmak için sırasında despot da olmak zorundadır. Sizin devlet merkezilikten, bürokratlardan, hattâ despotluktan vazgeçmiş dese, siz bulunca ayaklanırlar, bunları geri getirmesini ister, hattâ bunun için onu zorlar...»

Batılılaşma ve

zengin yetiştirme

Bu bahsi de Doktor Münür bahıyor:
«... Bak Paşa emmi, ben bizdeki bu Anayasa, Hürriyet çabalamalarını, zengin yetiştirme âbelenmelerini nereye bağlıyorum?... Osmanlılar, görmüşler ki, Devlet fakirleşip güçsüz düştüğünden eski ödevlerini, halklara karşı artık başaramayacak... Sorumluluğu Devletin üstünden atıp batıda olduğu gibi, sınıfın omuzuna yüklemek istemişler. Oysa doğulu zengin başka, batının

burjuvası başka... Dizin zengin burjuvalaşamaz mı? Hayır! Devletin zenginleştirmediği, ister istemez devletin emirleri kalır. Batılılaşmak bunun için kurtarmadı bizi... Devleti güçlendirmeye kullanacak yerde zengin yetiştirmeğe kullandık batılılaşmaya... Devleti eskiden olduğu gibi her şeyden sorumlu hale getirmeye çabalasak, bunu başaramabilmek için, sırasında despotluğa kalkacak... Oysa, her şey kolayca tabu olur doğuda... Bir şeyin tabu olması için anlaşılması değil, anlaşılması şarttır. Biz yüzelli yıldır hürriyet türküsü çalıyoruz. Yerleşti bu türkü memleketi... Kaldı ki verdiği sözü tutmayan, sorumluluklarını yerine getirmeyen despotluklar halka zulmetme hakkını da, gücünü de nereden alacak? Bu sebeple Paşa emmi, Anadolu'da kuracağımız yeni Türk devletinin yaşamasını 'Belki'ye bağladım.»

★

«Yorgun Savaşı» yakın tarihimizi revizyondan geçirmek isteyen ve «Atatürk de bir merhaleydi, artık aşılması» sloganına zemin hazırlama gayretinde olan bir fikir cereyanının, roman suretindeki öncülerindenidir. Okunması, üzerinde durulması gerekir. Remzi Kitabevi gibi yerleşmiş bir müessesenin «mürettip hatâları» mevzuundaki yadırganacak ihmaline rağmen...

Kerim SERDAR

İHTİLÂL Ors değil, çekiç olmak

«İhtilâl adamlarını yer». Troçki, işten uzaklaştırıldı, Sibirya'ya sürüldü, sonra Meksika'da öldürüldü. Kamenev ve Zinoviev idam edildiler. Almanya'da Rohm ve Strasser'i Hitler tenkil ettirdi... Ve bu hep böyle oldu.

«İHTİLÂLLERİN KANUNU» - Yazan: André Joussain - Türkçeye çeviren: Prof. Hamdi Rağıp Atademir - 243 sayfa, 750 krg. - Selçuk Yayınları, Konya, 1965.

YAZAR, «modern ihtilâller, tamamiyle yeni, yepyeni bir âlem kurmak

inancıyla yapıldı» diyor. Ve sonra mîsaller veriyor, «modern ihtilâller» kaydına rağmen, verdiği misaller XVI. asırdan başlamaktadır. Bu asrın protestanları, Papalığın kaldırılmasına sebep olduklarını zannediyorlardı. İngiliz püritenleri krallığı son ve kesin bir şekilde yıkıldıkları ve veliler (saints) devrini açtıklarını tasavvur ve hayal ediyorlardı. Fransız ve Rus ihtilâlinin her ikisi de önceki rejimin yıkıntıları üzerine yeni baştan yaratılan bir sosyal düzen kurmaya teşebbüs ettiler. İtalyan faşizmi, modern medeniyet çerçevesi içinde Roma imparatorluğuna yeniden kurmakla, Hitlerizm ise kufu germen imparatorluğundan daha geniş ve daha sürekli bir imparatorluk tesis etmekte övünüyordu. Olayların geliş ve sıralanışı, bu iddiaların iflâsını gösterdi, ve gitkikçe de gösterecektir.»

Bu hüküm, vakta kitabım sonundan ve netice faslında yer alıyor. Fakat «İhtilâllerin Kanunu» adlı kitabın hemen bütün havasına hâkim olan bu netice - hükümdür.

André Joussain, ihtilâlcilerin, başlangıçta daima bir muvazenesizlik, sonunda da, kurulması gerekli bir muvazene farz ve tahmin ederek işe başladıkları halde, ve «gerçekte, ümitlendikleri, yapacak istediklerini yapamadıkları», yapma istediklerini yapamadıklarını, ya da yapma istediklerinin bü-

bütün başka yollarda realize olduğunu anlatmaktadır.

Ceza görmemek ihtimalinin en fazla olduğu zaman

Yazar, kitabının birinci bölümünü ihtilâllerin sebeplerine ayırmıştır. Bu sebepler, psikolojik, sosyolojik, ekonomik, tarihî, fikrî ve bazen de tesadüfî olabilir. Bir ihtilâl, bu sebeplerin sâdece biriyle değil, çeşitli sebeplerden bilhassa birinin ağır baskısıyla izah edilebilir; bu sebeplerin umumiyetle bir sentez hâlinde düşünülmalıdır.

Kitabın ikinci bölümü «İhtilâllerin seyri» ne tahsis edilmiştir. Bu seyir, ihtilâllerin fikrî yönünün ve ihtilâllerin ameli yönünün hazırlanışı diye, iki istikamette gelişir.

Birinci bölümde bilhassa yayıncılar, gizli propaganda, bazı halk müşküllerinin bir ihtilâl fikri etrafında istismarı, ve nihayet umumî kaynaşma ve parlamaların tesirleri anlatılıyor.

İhtilâl yuvarlarının (ocaklarının) kuruluşu, selâhiyet ve makamların gasbedilişi, tenkil kuvvetlerinin bozguna uğratılışı veya yenilgisi ise ameli ihtilâl meseleleridir.

«İhtilâllerin başarısı», kitabın dördüncü bölümünü teşkil etmekte. Burada yazar, «İhtilâllerin devamlı ve faydalı neticelerini göz önünde tutmakla az meşgul olacağız» dedikten sonra ilâve ediyor: «İhtilâl hükümetlerinin ne devam ne de sağlamlığından... değil, muhafazakar kuvvetlere karşı yıkıcı kuvvetlerin zaferinden» bahsedeceğiz, diyor. «Bu böyle olunca, ihtilâlin başarısı, tamamıyla, her-ü merç kuvvetlerinin tenkil kuvvetlerine galebe çalma olayında mündemiçtir».

Joussain'e göre, «Hükümetler, çok fazla yumuşak ve kalender, az zâlim veya az baskıcı oldukları zaman» en fazla ihtilâl tehlikesi altındadırlar. «Çünkü o zaman ceza görmemek ihtimalinin en fazla olduğu zamandır».

Bir ihtilâlin muvaffakiyeti «ilerdeki şartlar ne olursa olsun, gerek merkezi iktidar, gerek müesses teşekküller veya üzerine dayandıkları imtiyazlı sınıflar birbirinden iyice ayrıldığı zaman» tahakkuk etmiş demektir. Bir ihtilâlin başarılı olması için «her-ü merç kuvvetlerinin baskı ve tenkil kuvvetlerine üstün gelmesi» ve bir de, ihtilâlciiler tarafından halkın, ihtilâlin, «şikâyet edilen bütün kötülükleri ortadan kaldıracak, hırsları, hüçları, kinleri tatmin edecek, yegâne değilse bile en emin, en âcıl vasıta olduğuna inandırılarak tahrik edilmesi» icab eder. Bu başarıda veya başarısızlıkta şeflerin rolü kadar, mukavemet eden veya ihtilâle iştirak eden askerî teşkilâtın da büyük önemi vardır.

Almanya'da Hitler'in, Rusya'da Lenin'in, İtalya'da Mussolini'nin başarısı, işini bilen, kararlı, enerjik, müteşebbis, cür'etkâr, kendini hiç bir kayıpla mukayyet saymayan şahıslar olmaları ve ayrıca «hükümetlerin işlemez bir halde bulunduğu memleketlerde, yığınları elde edebildikleri» esasına dayanır.

İşte bu ihtilâlin adamlarını yemesidir

Kitabın beşinci bölümü «Gâlipler arasındaki anlaşmazlıklar» ta tahsis edilmiş ve ihtilâl sonrası hareketlerde partilerin ve hiziplerin doğuşu anlatılmıştır. Yazara göre, her ihtilâl hareketinde muzaffer olan azınlık biraz sonra, ihtilâlin nazarı hedeflerinden ayrılacak, bunun sonunda hizipleşmeler doğacak ve neticede ihtilâller, bilhassa o işe karışanların büyük bir kısmını «yiyecektir».

Çar İkinci Nikola, Grandük Michel lehine zorla tahtından feragat ettirildi. Fakat Michel, bundan hemen sonra yine baskı ve zorla kendi feragatnâmesini imzalıyor. Yerine Kerenski'nin baş olduğu bir geçici hükümet kuruluyor. Sekiz gün sonra Kerenski de devriliyor. Bundan sonra kurucu meclis, Trocki, Zinoviev, Kamenev, iktidara geliyor ve sırayla gidiyorlar. İşte bu ihtilâlin adamlarını yemesidir.

Kitabın altıncı bahsi ihtilâllerin diyalektiğine ayrılmıştır. Yazara göre, ihtilâl meclislerinin temâyülü daima ifrat ve tefritlere, aşırılıklara gitmek ve hiçbir zaman yarı yolda durmamaktır. «Durmak, ihtilâli yapanlara hesap sorulmasına imkân vereceği için!» Joussain «İhtilâllerin başında üstün gelen ihtarastır» diyor ve ilâve ediyor: «İhtirasların bir memleketin hayatı ihtiyaçlarının üstün oluşu, normâl olarak halkın en kötü unsurlarının en iyileri üzerine ta-hakkümünü gerektirir.»

Kitabın netice faslı da aynı görüşü kısa hatlarıyla belirtmektedir.

Hâdiselerin basite irca edilerek anlatıldığı ve ihtilâl monografilerinden alınan vak'alarla teyide çalışıldığı bu kitabı, ihtilâl meselesini merak edenler, dünyamızda sık sık tekrarlanmakta olan bu vakıaya ışık tutan mehzal arıyanlar okumalıdır. Kitapta yeni hiçbir şey yok. Peşin hükümlerinde görülür bir telaşa kapılmış olmasına rağmen, doğrusu yanlışından fazla.

«Prof.» titrl bir mütercim

Kitabın mütercimi üzerinde profesörlük titri olan bir hoca. Fakat insanı şaşırtacak derecede kötü bir türkçe, itinasız, dağınık bir ifade.. İnsana öyle geliyor ki fransızca aslıdaki bütün kelimeler, her cümlede mevcut, fakat yerli yerinde değil ve anlaşılmasın sıraya konulmuş. Bu, üslup, aslında sulandırılmış hafifletilmiş olan tarihî hâdiseleri ve misalleri sanki anlaşılmaz, muğlak, zor bir takım meseleler hâline getirmiş. Kitabın, dizilirken, basılırken, olsun iyi bir tashihden geçmemiş olması ciddi bir eksikliği ve hatası Meselâ:

«Bu kanun, hâdiselere verilen bir yön olan ve böylece ferdi iradelerle zorla kabul ettirilmiş bir tahdit olan bu kanun, bir fizik kanununa imtisalen, vuku bulma zorunda bırakılan iki olay arasında daimi bir münasebet olarak düşünülemez, anlaşılamaz.» gibi cümleler var.

Görülüyor ki çevirenin bu ve buna benzer ibarelerini anlamak ta hayli güç. Ve bunun gibi ibareler kitapta büyük bir yekûn tutuyor. Ne ki çeviren, cümleleri kısaltır ve beş altı kelimelik bölümlerle idare ederse kendisi de rahatlıyor, siz de ne demek istediğini kolayca anlıyorsunuz.

Gözü ve kulağı tırmalayan bu gibi arızalara rağmen «İhtilâllerin Kanunu» bilhassa bu türlü hâdiseler hakkında sadeleştirilmiş bilgi edinmek isteyenler için faydalı okunabilir bir kitap.

Oğuz Ahmet BARKIN

Türkçe

Yine Kültür Yarışması

Emin BAYRAKDAROĞLU

Kültür yarışmalarından birinde öğrencilere şöyle bir soru sorulmuş:

— Manzum olmak, dekorsuz olmak, kişileri yüksek tabakadan olmak hangi edebiyat akımının hangi türden eserlerinin özelliğidir?

Bunun cevabı da classicisme akımının trajedi türüdür.

İyi ama klâsik trajedi «dekorsuz» değildir ki. Classicisme, en mühim kuralları XVII. asırda Fransa'da çizilen büyük akımdır. XVII. asır Fransız trajedisinde ise pekâlâ dekor vardır. Yalnız değişmeyen bir dekor vardır. Yani bütün perdeler aynı dekorda geçer. Meşhur üç birlik kaidesinin mekânda birlik anlayışı da budur.

Meselâ bu trajedi'nin büyük şairlerinden Racine'in Andromaque trajedisinde dekor. Pirus'un sarayının divanhanesi'dir. Britannicus'de dekor, Neron'un sarayının bir odasıdır. Iphigénie'de vak'a Agamemnon'un çadırında geçer. Athalie'de dekor Kudüs Mâbedi'nde reis-i ruhânî dairesinin dehliz'ini gösterir. Bu eserde hattâ Shakespear'in dramlarını andırır bir dekor değişmesi bile vardır. Aynı akımın diğer büyük trajedi yazarı Corneille'in Horace trajedisinde vak'a, Roma şehrinde Horace âilesinin oturduğu evin bir salonunda cereyan eder.

Corneille, esas vak'ası bir savaş meydanında geçen bu ustalıklı trajediyi bir salorda cereyan eder gösterebilmek için klâsik edebiyâtın bütün akıl, manîk ve şuur inceliklerini seferber etmiştir.

Klâsik trâjedide, böylelikle dekor mükemmelen mevcuttur. Buna dekorsuz demek mümkün olamayacağına göre böyle sorular acaba uygudur mu hazırlanıyor?

Bu da Başkası

Aynı gecenin diğer parlak bir sorusu da şöyle imiş: (XV. asrın büyük, tarikat şairi) Hacı Bayram Velî'nin :

Noldu bu gönüm noldu bu gönüm
Derd ü gamınla doldu bu gönüm
Yandı bu gönüm yandı bu gönüm

Yanmada derman buldu bu gönüm

şiiirindeki en önemli özellik nedir? Biliniz bakalım! Büyük şâirin, bu coşkun şiiri tamâmiyle raksan bir dille söyleyişi mi? Hayır!

Aynı şâirin XV. asır türkçesini, bugün söyleniyormuş gibi, sâde fakat mûsikî dolu bir dille ve bir kaifiye, redif ve alliterasyon saltanatı içinde söyleyişi mi? Hayır! Bu güzel ilâhî'nin, bir ilâhî bestesiyle ve koro hâlinde terennüme elverişli bir âhenkle söylenmiş olması mı? Hayır!

Tasavvuf imânının ilâhî aşk coşkunluğunu:

Yanmada derman buldu bu gönüm

gibi veciz çizgiler içindebelirtişini mi? Hayır, hayır, hiçbiri değil, bu şiirin en önemli özelliği vezninin hem âruz hem de hece oluşu imiş.

Ne mühim özellik! Bir kere bir şiirin vezni hem hece hem de aruz olamaz. Şiirin yalnız şeklinde kalmış müteşâir'ler harîç, hiçbir büyük şâir şiirini her iki veznin özellikleriyle söylemek yoluna sapmaz. Bunun yanında aruzla söylenmiş daha nice şiirlerin mısraları hece ölçülerine de uygun düşebilir. Tevfik Fikret'in Bahâr-ı Terânedâr şiiri, aruzla bahar mûsikîsi yaratmak maksadıyla söylendiği halde 20 mısralık bu şiirin tam 19 mısraı:

Akar çağıl çağıl o su,
Ki bağlara revânedir;
Meler başında bir kuzu...
Bu bir güzel terânedir.

kit'asında görüldüğü gibi hece'nin duraksız sekizli veznine (aynı mısraların mühim bir kısmı da 4 + 4 âhengine) tipatıp uyar. Türkçede aruzla söylenmiş böyle nice şiirler vardır. Buna mukabil, hece ile söylenmiş şiirlerin de bazı mısraları aruz âhengine uygundur. Bunlar ise hele böyle bir şiirin en mühim özelliği olamaz.

Çocuklarımız, mâruz kaldıkları böyle sorular karşısında hâlâ ne kadar şuurudurlar. Bilirler ki gerçek bir şiir'in en mühim özelliği, vezni ya da şekli değildir.

Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi

YENİ ÇIKTI

(I. II. VE III. KİTAP BİRARADA)

Yazan : MAX BEEER

Çevirenler :

Galip ÜSTÜN, H. BAŞ, S. HILAV

Cumhuriyet Hükümetlerinin örnek Bakanlarından Mahmut Esat Bozkurt 25 yıl önce bu eser için şöyle demişti: «Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi... doğru veya eğri üç bin senedir insanlığın mukadderatında söz söyleyen bir mesleğin ne olduğunu, ne istediğini, en kısa ve aydınlık bir yoldan anlatacağıdır...»

Sosyalizm konusundaki en öğretici kitaplardan biri olan bu büyük eser bu defa tam olarak ve bugünkü dille çevrilmiştir. I, II, ve III. kitap bir arada yayımlanmıştır. 352 sayfa, fiyatı 10 liradır. IV. ve V. kitaplar da pek yakında bir arada yayımlanacaktır.

GENEL DAĞITIM: Kemal KARATEKİN, Ankara Caddesi 44

(Meydan: 133)